

»Klekljanje slovenske čipke«

Tradicionalna umetnostna obrt, ki je doma tudi na Loškem

Izvleček

»Klekljanje slovenske čipke« ima na območju Slovenije skoraj stoletno neprekinjeno tradicijo. Razvilo se je na ozemlju Slovenije, ki je po 1. svetovni vojni pripadalo Kraljevini Jugoslaviji. Za klekljano slovensko čipko so značilni motivi, povzeti tudi po ljudskih motivih in ornamentih ali pa so bili oblikovani na novo. Vodilno vlogo pri nastanku »klekljanje slovenske čipke« je imela Ljubljana kot slovenska prestolnica, v kateri so delovale ustanove, ki so v določenem zgodovinskem trenutku prevzemale pobudo in usmerjale razvoj klekljane slovenske čipke. Pri svojem delu so se v veliki meri usmerjale proti klekljarskima območjema Poljanske in Selške doline s središči v Žireh, Gorenji vasi in Železnikih. Enota »Klekljanje slovenske čipke« je bila leta 2015 vpisana v Register žive kulturne dediščine Slovenije. Skupaj z enoto »Klekljanje idrijske čipke« je bilo klekljanje čipk leta 2016 razglašeno za **živo mojstrovino državnega pomena**.

Ključne besede: klekljanje, klekljanje slovenske čipke, čipkarska šola, društvo.

Abstract

"Slovenian bobbin lace"

A traditional art craft, which is also part of Škofja Loka tradition

"Slovenian bobbin lace" has an unbroken tradition in Slovenia of almost a hundred years. It developed on the territory of Slovenia, which was part of the Kingdom of Yugoslavia after the First World War. Motifs of Slovenian bobbin lace are characteristic, taken from folk motifs and ornaments, or newly designed. Ljubljana, as the Slovene capital in which institutions functioned, had a leading role in "Slovenian bobbin lace", taking the lead at a particular historical moment and guiding the development of Slovenian bobbin lace. Their work was largely directed towards the lacemaking areas of the Poljane and Selca valleys, with centers in Žiri, Gorenja vas and Železniki. The unit »Slovenian bobbin lace" was entered in the Register of the living cultural heritage of Slovenia in 2015. Together with the unit "making Idrija bobbin lace" in 2016 bobbin lace was declared a **living masterpiece of national importance**.

Keywords: making bobbin lace, Slovenian bobbin lace, lace-making school, society.

Unesco je leta 2003 sprejel *Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine*, ki naj bi prispevala k njenemu boljšemu varovanju, spoštovanju, dvigu zavedanja o njeni pomembnosti in zagotavljanju mednarodnega sodelovanja ter pomoči. Med nesnovno kulturno dediščino konvencija uvršča tudi tradicionalne obrtne veščine, ki jih skupnosti prepoznavajo kot del svoje kulturne dediščine, s katero se identificirajo in skrbijo za njeno ohranjanje. Slovenija je konvencijo ratificirala leta 2008 in od tega leta naprej se nesnovna kulturna dediščina vpisuje v **Register žive kulturne dediščine**.¹ Prva enota, vpisana v register, je bil *Škofjeloški pasijon* (15. 12. 2008). Danes register šteje že 56 enot.

Pod številko EID 2 – 00040 je bila 24. 5. 2015 vpisana enota »**Klekljanje slovenske čipke**«. Obrazložitev za vpis klekljanje slovenske čipke v Register žive dediščine sta pripravili Mojca Ferle, MGML – Mestni muzej Ljubljana, in Mojca Šifrer Bulovec, Loški muzej Škofja Loka. V utemeljitvi za vpis piše: *Klekljana slovenska čipka je eden od prepoznavnih simbolov slovenske identitete in ima na območju Slovenije skoraj stoletno neprekinjeno tradicijo. Slovenska čipka, za katero so značilni motivi, pozeti tudi po ljudski ornamentiki, se je razvila zaradi političnih sprememb po prvi svetovni vojni.*

Priprave za vpis v register so se začele leta 2013. Predlagateljici sta predlog vpisa usklajevali v številnih strokovnih debatah s koordinatorskim – Slovenskim etnografskim muzejem in kustosinjami Mestnega muzeja Idrinja. Za vpis je bila potrebna strokovna utemeljitev, ki je upoštevala nova dognanja v zvezi s klekljano čipko. Omeniti moramo diplomsko delo Tadeje Primožič *Tehnike, elementi, motivika in aplikacije klekljanih čipk na Slovenskem v 20. stoletju*. Pomembna sta še pregledna članka: *Ljubljana in razvoj klekljane čipke na Slovenskem* ter *Klekljana čipka, enim drobiž, drugim prestiž* avtorice Mojce Ferle, ki pojasnjujeta vlogo Ljubljane v razvoju klekljane slovenske čipke. Razvoj uporabe, prodaje in izdelave čipke v slovenskih deželah od sredine 16. do konca 18. stoletja s poudarkom na zgodovini klekljanja v Ljubljani je v razpravi *Ko je obleka (še) naredila človeka* predstavila dr. Irena Žmuc. Vlogo čipke v likovni umetnosti in obrti od 16. stoletja do danes je v prispevku *Prepletanje niti, umetnosti in obrti* opisala Ana Pokrajac Iskra.²

Pomen klekljarske tradicionalne obrtne veščine, ki danes prehaja tudi na nivo sodobne umetnosti, je prepoznala tudi država Slovenija. V prostorih Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani je 28. 1. 2016 potekala obrazložitev **Odloka o razglasitvi klekljanja čipk za živo mojstrovino državnega pomena**. Sestavljata jo dve enoti žive dediščine: Klekljanje idrijske čipke in Klekljanje slovenske čipke. Za slednjo sta Mojca Ferle in Mojca Šifrer Bulovec

1 Jerin, Židov, *Register žive kulturne dediščine Slovenije (2008–2015)*, str. 8.

2 Primožič, *Tehnike, elementi, motivika in aplikacije klekljanih čipk na Slovenskem v 20. stoletju*; Ferle, *Ljubljana in razvoj klekljane čipke na Slovenskem*, str. 138–153; Ferle, *Klekljana čipka, enim drobiž, drugim prestiž*, str. 53–95; Žmuc, *Ko je obleka (še) naredila človeka*, str. 19–51; Pokrajac Iskra, *Prepletanje niti, umetnosti in obrti*, str. 57–121.

pripravili obrazložitev odloka s slikovno predstavitvijo in z razstavo čipk, ki so jih prispevali vsi nosilci. Odlok o razglasitvi **klekljanja čipk za živo mojstrovino državnega pomena** je bil 18. 3. 2016 objavljen v *Uradnem listu RS*, št. 21/2016.

Vpis v register seveda ne bi bil mogoč brez nosilcev, ki skrbijo za ohranjanje klekljane slovenske čipke kot žive dediščine. To so: Čipkarska šola Žiri, Čipkarska šola Železniki, Klekljarsko društvo Cvetke Žiri, Turistično društvo Železniki, klekljarska sekcija, Klekljarsko društvo Deteljica Gorenja vas in Društvo klekljaric Koroške.

Z vpisom »klekljanje slovenske čipke« v Register žive dediščine ter razglasitvijo klekljanja čipk za živo mojstrovino državnega pomena so avtorji vzorcev za klekljano slovensko čipko in klekljarice za svojo delo dobili potrditev in utemeljeno razpoznavnost, ki jih postavlja v enakovreden položaj in ob bok idrijski čipki.³ Želimo si, da bi nosilci in risarji vzorcev priznanje s pridom uveljavili pri svojem nadaljnjem ustvarjalnem delu.

Z vpisom so bila med ustvarjalci in izdelovalci klekljane čipke končno presežena tudi tako imenovana »*rovatarska nesoglasja*«, kot se je o tej problematiki kritično izrazil priznani novinar Miha Naglič v prilogi *Gorenjskega glasa*, v *Snovanjih* (29. 11. 2016, str. 14).⁴

Predlagateljici se zavedata, da je pojem »klekljanje slovenske čipke« širši javnosti nov, saj se je na Slovenskem v zadnjih 50-letih v medijih govorilo le o idrijski čipki. Zato so v nadaljevanju predstavljena zgodovinska dejstva o klekljanju slovenske čipke ter o pomenu mesta Ljubljana, ki je s klekljano čipko povezana bolj, kot smo domnevali do sedaj. V Ljubljani, slovenski prestolnici, so delovale pomembne osrednje državne ustanove, ki so v ključnih zgodovinskih trenutkih prevzemale pobudo in usmerjale razvoj klekljane čipke na Slovenskem. V obdobju med obema svetovnima vojnama je v Ljubljani deloval Državni osrednji zavod za žensko domačo obrt, po vojni Državni prodajni zavod za domačo in umetno obrt (DOM Ljubljana) in krajši čas tudi Šola za umetno obrt v Ljubljani. Državni osrednji zavod in DOM sta se pri svojih trgovskih poslih obračala predvsem na znani klekljarski območji – Selško in Poljansko dolino ter tudi Horjul in Polhov Gradec. Tako sta poleg Idrije tudi Ljubljana in njeno širše klekljarsko zaledje pomembno prispevala k razvoju in ohranjanju klekljarstva na Slovenskem.

Nastanek in razvoj »klekljane slovenske čipke«

Na Slovenskem so se čipke v oblačilni kulturi plemstva začele pojavljati v drugi polovici 16. stoletja, ko so se imenitniki slovenskih dežel začeli oblačiti po »francosko«.⁵ Klekljana čipka, ki je predstavljala statusni simbol, prestiž in prefir-

3 Jerin, Židov, *Register žive kulturne dediščine Slovenije (2008–2015)*, str. 54. Enota »Klekljanje idrijske čipke« je bila v register vpisana pod št. EID 2-00028, leta 2013.

4 Naglič, *Snovanja* 97, str. 14–15.

5 Žmuc, Ko je obleka (še) naredila človeka, str. 25.

njen okus lastnika, se je v moški modi odražala do srede 18. stoletja, v ženski pa do danes. Plemstvo je za svoje potrebe kupovalo predvsem uvožene, od druge polovice 17. stoletja dalje pa tudi domače – kranjske in idrijske čipke.⁶

Prvo omembo klekljanja na Slovenskem najdemo v Valvasorjevi *Slavi vojvodine Kranjske* (1689), kjer piše: »Izdelujejo pa tudi raznovrstne nizozemske in beneške čipke tu v Ljubljani in jih pošiljajo v razne dežele ter jih daleč naokoli raznašajo posebni kramarji.«⁷ Sredi 18. stoletja je v Ljubljani in njenih predmestjih klekljalo 45 klekljaric, ki so med drugim izdelovale tudi pečne čipke. Iz arhivskega gradiva je razvidno, da je bila v Ljubljani okoli leta 1747 ali po letu 1752 ustanovljena manufaktura klekljanja,⁸ ki je izdelovala »zelo cenjene čipke«.⁹ Zaradi potreb po klekljanih izdelkih in razširjenosti te obrti je cesarica Marija Terezija v Ljubljani leta 1763 ustanovila prvo klekljarsko šolo na Slovenskem. Na njej so poučevali risanje vzorcev, klekljanje po vzorcih s svilo, garnom in sukancem. Do leta 1768, ko je bila šola ukinjena, je pouk klekljanja obiskovalo 200 učenk. Po ukinitvi šole je komerčni konsenz pozornost preusmeril v Idrijo, kjer je bilo klekljanje v polnem razmahu.¹⁰ Poleg Ljubljane in Idrije se je v 18. stoletju klekljalo tudi v Kamniku, Radovljici in logaškem gospodstvu.¹¹

Iz rudarske Idrije, kjer se čipke prvič omenjajo leta 1696, se je klekljanje v 19. stoletju širilo na območje Trnovskega gozda in Primorske (Tolminsko in Goriško), na cerkljansko in loško območje. Tu se je v drugi polovici 19. stoletja razvilo pomembno klekljarsko središče s centri v Žireh, Gorenji vasi in Železnikih. Na prelomu 19. v 20. stoletje je v Selški in Poljanski dolini klekljalo že 370 oseb, v Kamniku z okolico pa okoli 400.¹²

Za razvoj te obrti je Ministrstvo za trgovino na Dunaju leta 1876 ustanovilo čipkarsko šolo v Idriji. Na slovenskem delu Avstro-Ogrske monarhije je država ustanovila še čipkarske šole v Izoli (1880), Soči (1884), na Otlici (1885), v Čepovanu (1891) in Bovcu (1896), v začetku 20. stoletja pa še v Cerknem in Horjulu pri Ljubljani (1900), Polhovem Gradcu (1906 ali 1907), v Žireh (1906),

6 Mal, *Stara Ljubljana in njeni ljudje*, str. 25.

7 Žmuc, Ko je obleka (še) naredila človeka, str. 31.

8 *Prav tam*, str. 41.

9 *Prav tam*, str. 51.

10 Verbič, O začetkih slovenskega čipkarstva s posebnim ozirom na Idrijo, str. 159; Žmuc, Ko je obleka (še) naredila človeka, str. 39–51.

11 Makarovič, *Klekljane čipke*, b. n. s.; Žmuc, Ko je obleka (še) naredila človeka, str. 41. Leta 1763 je v središču Ljubljane klekljalo 22 klekljaric, v ljubljanskem predmestju Krakovo pa še 23, ki so iz debelega sukanca izdelale okoli 1100 metrov debelih čipk, ki so jih prodajale v Ljubljani. V Kamniku je bilo 20 klekljaric, ki so izdelale 3200 metrov navadnih deželnih čipk. Radovljica je imela 5 klekljaric, ki so prav tako delale navadne deželne čipke. Za vse pa je bilo navedeno, da komaj zaslužijo za preživetje. Tako je bilo, brez Idrije, v deželi popisanih 72 klekljaric.

12 Makarovič, *Klekljane čipke*, b. n. s.

Železnikih (1907), na Trati pri Gorenji vasi v Poljanski dolini in v Sovodnjah ob Soči ter Velikem Dolu na Krasu (1909). Čipkarske šole so bile podružnice Osrednjega čipkarskega tečaja na Dunaju, ki je bil ustanovljen leta 1879.¹³ Osrednji čipkarski tečaj je šole zalagal z vzorci in sukancem, od njih pa je jemal izdelane čipke.

Med 1. svetovno vojno (1914–1918) je izdelovanje čipk zaradi pomanjkanja sukanca močno nazadovalo. Po 1. svetovni vojni je nova meja med Kraljevino SHS in Kraljevino Italijo zahodni del Slovenije (Primorska in del Notranjske) priključila Italiji in Idrijo ločila od matičnega ozemlja. Na nadaljnji razvoj klekljane čipke na Idrijskem je močno vplival italijanski trg in povzročil uveljavitev ozkega, t. i. idrijskega risa.¹⁴ Klekljarski kraji, ki so ostali v okviru Kraljevine SHS, od 1929 Kraljevine Jugoslavije, so odigrali ključno vlogo pri ohranjanju starih klekljarskih tehnik in elementov ter nadaljnem razvoju klekljane slovenske čipke.

Pokrajinska vlada za Slovenijo je že leta 1919 ustanovila **Osrednji zavod za žensko domačo obrt v Ljubljani** (od leta 1929 Državni osrednji zavod za žensko domačo obrt, DOZ). Zavod je deloval na treh področjih: izobraževanju, produkciji in prodaji klekljane čipke ter nekaterih drugih ženskih ročnih del ter promociji slovenske klekljane čipke.

Dekorativni vzorci, zapuščina družine Šantel. (foto: Andrej Peunik)

13 Hodnik, Zgodovina čipkarske šole v Idriji, str. 174, 180.

14 Gnezda, O zgodovini idrijske čipke, str. 10.

Domicijan Serajnik: *Kosec*, matrica, 30. leta
20. stoletja, tuš na pav's papirju. (hrani: MGML, 60771)

Za prvega ravnatelja Osrednjega zavoda za žensko domačo obrt v Ljubljani je bil imenovan **Ivan Vogelnik** (1919–1923), ki je zaslužen za organizacijo in ponoven zagon čipkarskih šol v Horjulu, Železnikih, Žireh, na Trati pri Gorenji vasi in v Polhovem Gradcu. Poleg tega je ustanovil še čipkarski šoli v Kamni Gorici (1920) in Fari pri Kočevju (1923).¹⁵ Po njegovi smrti je bil za direktorja zavoda imenovan **Božo Račič** (1923–1946), ki si je prizadeval za oblikovanje čim bolj prepoznavne »slovenske čipke«, »čipke z narodno noto«. Prav zato ga lahko uvrstimo med »praktike narodnega sloga« na Slovenskem.¹⁶

Nastanek nove države je spodbudil rast narodne zavesti. Novi vzorci za čipke so vsebovali narodne motive in ornamente, povzete po narodnih vezeninah, pečah ali pa so bili oblikovani na novo. Pri tem so sodelovali tudi slovenski umetniki. Slikar **Maksim Gaspari** je npr. narisal osnutke figuralnih motivov *Kranjca* in *Kranjice* v narodni noši v dveh variantah: s pečo ali avbo pri ženski figuri in polhovko ali klobukom pri moški figuri. **Saša Šantel**, slikar, skladatelj in pedagog, je v čipko prenašal motive vezenin slovenskih peč. Znana je njegova čipka *Gorenjski šopek*.

15 Račič, Slovensko čipkarstvo s posebnim ozirom na loško območje, str. 131–133.

16 Rogelj Škafar, Upodobljene sledi narodne identitete, str. 131–133.

Razstava DOZ v Dubrovniku, 1937. (hrani: Loški muzej Škofja Loka, F/3364)

Ahitekt in grafik **Domicijan Serajnik** je v klekljano čipko vnašal narodne ornamente kot tudi moderne figuralne oblike.¹⁷ Na to temo sta najbolj znani njegovi deli *Kosec in Žanjica*.

Po njihovih osnutkih in svojih idejah je vzorce za klekljano čipko risala risarka **Marija Reven**. Rojena je bila v Idriji, kjer je obiskovala čipkarsko šolo. Svoje znanje je nadgradila na osrednjem čipkarskem tečaju na Dunaju, kjer je pridobila odlično risarsko znanje. Kot učiteljica klekljanja je nekaj časa poučevala v Čipkarski šoli v Železnikih in Gorenji vasi, med obema vojnama pa je bila zaposlena kot strokovna učiteljica klekljanja in risarka vzorcev na DOZ.¹⁸ Sama je risala tudi avtorske vzorce, najbolj prepoznaven je njen »slovenski pušelj«. ¹⁹ Po upokojitvi Marije Reven v šolskem letu 1932/33 jo je nadomestila Antonija Thaler iz Železnikov.²⁰ Osnutke za čipke so pred 2. svetovno vojno risali še **Avgusta Šantel ml.**, **Henrika Šantel**, **Maks Fabiani** in **Bara Remec**.²¹

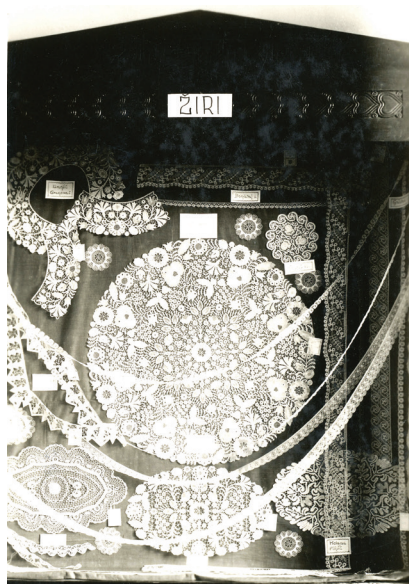
17 Račić, Slovensko čipkarstvo s posebnim ozirom na loško območje, str. 127.

18 Ferle, Izdelki so čisti, brez napak in lepo izdelani. O čipkarski šoli na Trati in klekljanju v Gorenji vasi, str. 84.

19 Ob zaključku jugoslovanske razstave v Kodanju, Slovenec, št. 76, 2. 4. 1930, str. 3.

20 Ferle, Klekljana čipka, enim drobiž, drugim prestiž, str. 69.

21 Pokrajac Iskra, Prepletanje niti, umetnosti in obrti, str. 103.

Razstavna vitrina Čipkarske šole Žiri na obrtno-industrijski razstavi v Škofji Loki, 1936.

Na sredini je čipka *Gorenjski šopek*, naklekljana po predlogi slikarja Saša Šantla.

(hrani: Loški muzej Škofja Loka, F/3251)

DOZ je čipke predstavljal na tujih in domačih razstavah ter sejmih. Na mednarodnih razstavah je bil prejemnik številnih nagrad in priznanj: srebrna medalja leta 1925 v Parizu, zlata medalja 1929 v Barceloni, diplome z zlato medaljo leta 1930 v Solunu, zlata medalja leta 1938 v Parizu ter dve diplomii z zlato kolajno in častnim darilom v Berlinu. DOZ je razstavljal še v Helsinkih, Münchnu, Haagu, Københavnu, Bukarešti itd.²² O razstavi v Haagu Božo Račič poroča, da je bilo »... zelo častno zastopano naše čipkarstvo s prvovrstnimi izdelki, ki imajo povsem nacionalno noto.«²³ Na mednarodnih razstavah se je pogosto dogajalo, da so tuji trgovci naše klekljane čipke prodajali pod tujim imenom, in sicer kot ruske, malteške, češke, bruseljske, angleške bedfordske. Iz tega razloga si je Račič prizadeval: »... prilagoditi vse delo našim razmeram in ga postaviti na čim bolj etnografsko bazo, da se ohrani našim ročnim delom narodni značaj, ki dela ta dela za tujce privlačnejša in poživlja ter pogloblja našo narodno kulturo. ... Potrebno je začeti na novi podlagi, da je začela dobivati naša čipka popolnoma svoj narodni značaj.«²⁴

DOZ je z najlepšimi izdelki dveh čipkarskih šol z loškega ozemlja – Čipkarske šole Žiri in Čipkarske šole Železniki – sodeloval tudi na pomembni obrtno-industrijski razstavi v Škofji Loki leta 1936. V vabilu so zapisali: »Opozorimo, da se odpošljejo dela takoj po razstavi v inozemstvo in jih ne bode več mogoče videti. ...«.

22 Slovenske ročno klekljane čipke, katalog podjetja DOM Export, str. 2–3.

23 R(ačič), Na razstavi naših ročnih del v Haagu, str. 3.

24 Račič, Državni osrednji zavod za ženski domači obrt v Ljubljani, str. 237.

Učiteljski zbor Državnega osrednjega zavoda v Ljubljani (1928). Od leve proti desni, prva vrsta: Eliza Leben, Jerica Podobnik, Božo Račić, Frančiška Feigl, Frančiška Vogelgnik; druga vrsta: Marija Reven, Julija Kos, Katinka Gnezda, Josipina Seljak, Lea Pelhan, Ana Vehar; tretja vrsta: Katarina Munih, Jelka Urh, Marija Izlakar.

(foto: Hugo Hibšer, Ljubljana; hrani Loški muzej Škofja Loka, F/6604)

Razstavljene čipke so bile poslone v Egipt, Ameriko in Nemčijo.²⁵

Za promocijo in prodajo čipk je DOZ v tridesetih letih 20. stoletja natisnil **Katalog Jugoslovanske čipke** s prilogo v več jezikih in 596 fotografijami čipk (med katerimi je večina slovenskih klekljanih čipk).²⁶ Vse to ne bi bilo mogoče brez strokovno usposobljenih učiteljic klekljanja in klekljaric. Učiteljski zbor DOZ je leta 1928 štel 8 učiteljic klekljanja, ki so se šolale na Dunaju.²⁷

Po podatkih iz leta 1929 je v 159. krajih, na slovenskem delu Kraljevine Jugoslavije, klekljalo 8000 ljudi.²⁸ Največ čipk za DOZ so izdelali v Žireh, Železnikih, Poljanski in Selški dolini, Polhovem Gradcu in Horjulu.²⁹ *Ilustrirani Slovenec* poroča, da so Žiri *središče slovenskega čipkarstva*.³⁰ Na žirovskem območju je tedaj klekljalo 2500 ljudi.³¹

25 Ferle, Klekljana čipka, enim drobiž, drugim prestiž, str. 73.

26 Ferle, Ljubljana in razvoj klekljane čipke na Slovenskem, str. 146.

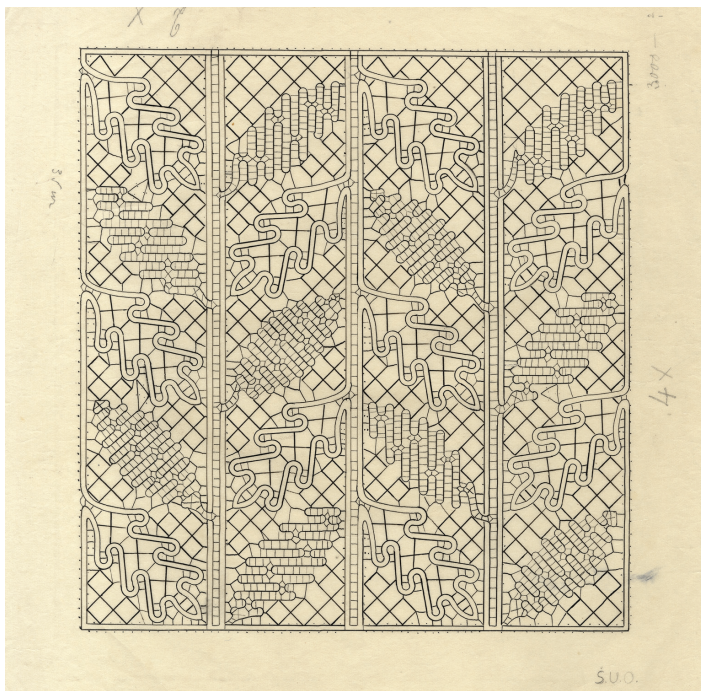
27 Leskovšek, *Stalež srednjih in strokovnih šol v Sloveniji*, str. 17.

28 Slovensko čipkarstvo. Ob desetletnici Državnega osrednjega zavoda za ženski domači obrt v Ljubljani, *Ilustrirani Slovenec*, str. 4.

29 *Jugoslovanske čipke*, str. 181.

30 Napredek naših ženskih domačih obrtov, str. 100–101.

31 Makarovič, *Klekljane čipke*, b.n.s.

Vzorec Marice Albreht, Žiri, *Hrastov list*, ki ga je izdelala kot dijakinja v ŠUO v Ljubljani. (hrani: MGML)

Po 2. svetovni vojni, ko Državni osrednji zavod za žensko domačo obrt ukinejo, je trgovino s čipkami in drugimi umetnostno-obrtnimi izdelki leta 1946 prevzel **Državni prodajni zavod za domačo in umetno obrt v Ljubljani**, ki se je kasneje preimenoval v Trgovsko podjetje za domačo in umetno obrt (DOM Ljubljana). Skrb za strokovno izobraževanje je prevzela **Šola za umetno obrt v Ljubljani**.

Ko so se leta 1948 odprle meje na zahodu, je DOM postal glavni izvoznik domačih in umetnostno-obrtnih izdelkov, med katerimi je prevladovala klekljana čipka. Leta 1952 je za odkup čipk odprl poslovalnice v Žireh, Cerknem in Sovodnju, leta 1961 pa ustanovil še sedem novih v Poljanski dolini. V naslednjih letih je odkupno mrežo razširil še v Selško dolino, Črni vrh nad Idrijo, Črni vrh nad Polhovim Gradcem, Vrhniko, Horjul in nekatere druge kraje po Sloveniji.³² Za promocijo in prodajo klekljane slovenske čipke je DOM izdal več katalogov *Slovenske klekljane čipke*. V osemdesetih let 20. stoletja je bil DOM žal ukinjen, skrb za razvoj in prodajo čipk pa so prevzeli zasebniki, društva in klekljarske šole.

Za promocijo klekljane čipke je DOM v ljubljanskih Križankah leta 1961 in 1964 organiziral slovenski čipkarski festival. Klekljano čipko so ohranjali tudi na

32 Ferle, Ljubljana in razvoj klekljane čipke na Slovenskem, str. 149.

lokalnem nivoju. V Žireh je Čipkarska zadruga leta 1952 organizirala prvi čipkarski festival na Slovenskem. V Železnikih pa Turistično društvo Železniki od leta 1963 neprekinjeno organizira Čipkarske dneve.

Račičeva predvojna prizadevanja za oblikovanje narodne – slovenske čipke je med leti 1946–1963 nadaljevala **Šola za umetno obrt v Ljubljani** (ŠUO), kjer je Neža Pelhan Klemenčič poučevala klekljanje in risanje vzorcev za čipko. Poleg narodnih motivov je učenke vzpodbujala, da so pri oblikovanju novih vzorcev črpane motive iz rastlinskega, živalskega in fantazijskega sveta ter ornamentike, skratka, stremelo se je za izdelavo drugačnih čipk. Neža Pelhan Klemenčič je tudi sama risala avtorske vzorce. Čipke *Jerbas*, *Kolo*, *Petelinčki*, *Ob žetvi* ali *Kosci* so njeno delo.³³ Po reorganizaciji Šole za umetno obrt v Ljubljani in ukinitvi oddelka za klekljanje (1963) so bili spodrezani strokovni temelji za razvoj klekljane čipke v osrednji Sloveniji. V Idrijo so bili odnešeni najkakovostnejši vzorci in mojstrsko izdelane čipke iz Šole za umetno obrt v Ljubljani. Danes jih pod imenom »idrijska čipka« najdemo razstavljene v idrijskem muzeju. Najboljše vzorce iz Šole za umetno obrt v Ljubljani hranijo v idrijski čipkarski šoli. Ti vzorci predstavljajo približno petino njihovega fonda,³⁴ ki so ga »avtorsko zaščitili« z oznako »Čipkarska šola Idrija«.

V slovenskem merilu je med dvajsetimi diplomantkami čipkarstva na Šoli za umetno obrt izstopala **Mira Kejžar** (1926–2002) iz Škofje Loke.³⁵ V svojem ustvarjalnem opusu je narisala več kot tisoč vzorcev za podjetje DOM, za vajenice učenkam na čipkarskih šolah, v klekljarskih krožkih in tudi po naročilu za različne stranke. V sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja, ko je čipka na Slovenskem doživljala veliko krizo, je Mira Kejžar vztrajala pri risanju vzorcev, klekljanju in posredovanju znanja. Konec 80. let 20. stoletja je kot edina risarka vzorcev v Sloveniji izdala prvi priročnik za klekljanje čipk, namenjen predvsem mentoricam klekljarskih krožkov.³⁶

Z loškega območja se je klekljanje širilo še v druga območja Slovenije. **Marija Apohal** (rojena v Železnikih) je zaslužna za širjenje klekljanja na Koroškem, kamor se je poročila. Leta 1991 je na Prevaljah začela voditi krožke klekljanja za učence in odrasle. Od tu se je znanje razširilo po vsej Koroški, kjer se je s časom (po njeni zaslugi) razvil »nov« center klekljanja na Slovenskem. Svoje znanje je nadgradila še z diplomo šole klekljanja Mire Kejžar v Škofji Loki.³⁷

Na Loškem in v širšem slovenskem prostoru se vse bolj uveljavlja vizija Mire Kejžar, ki je zapisala: *Čipka ne sme biti muzejsko pričevanje o naši preteklosti in ne podcenjen folklorni izdelek. Ohraniti in razvijati jo moramo kot dragocenost in sestavino stalnega kulturnega ustvarjanja sedanjega in prihodnih rodov.*³⁸

33 *Prav tam*, str. 148–149.

34 Koder Grajzar, Tehnološki in oblikovni razvoj idrijske čipke, str. 52–53.

35 Ferle, Klekljana čipka, enim drobiž, drugim prestiž, str. 89.

36 Primožič, Življenje s klekljano čipko, str. 159–160.

37 Zupanc, Iz Gorenjske je prenesla znanje klekljanja na Koroško, str. 272–276.

38 Kejžar, *Klekljanje*, b.n.s.

Njeno vizijo uresničuje hčerka **Vida Kejžar** iz Škofje Loke, ki riše avtorske vzorce in ustvarja modernejše interpretacije klekljanih čipk. Vida motive črpa iz bogate zakladnice klekljarske dediščine, ki jo nadgrajuje ali popolnoma na novo oblikuje s svojo izpovedno močjo, bogatim znanjem klekljarskih tehnik ter poznavanjem njihovih zakonitosti. V vzorce najpogosteje izrisuje motive iz rastlinskega, živalskega, nabožnega in pravljичnega sveta. Prisega na minimalizem, stilizacijo motiva, enostavne linije ter uravnoteženo kompozicijo v razmerju polnih in praznih prostorov.³⁹

Sodobna klekljana čipka presega svoj dekorativni status. Segla je globoko v svet umetnosti, kjer jo ustvarjalci vidijo kot sugestivni medij za preslikavo časa, kot beležnico človekovih sanj, izkušenj, dilem in iskanj. Tako je o čipki v času, ki ga živimo, zapisala kustosinja Loškega muzeja Barbara Sterle Vurnik, avtorica razstave *Vmesni prostor*. Dela sodobnih umetnikov, povezanih s čipko, je razstavila v Galeriji na gradu v Škofji Loki, 2016.⁴⁰ Med ustvarjalci naj omenim le Manco Ahlin ter Ivo in Urha Sobočan iz Žirov.

Manca Ahlin iz Žirov sedaj živi in dela v New Yorku. Po izobrazbi je arhitektka in s tehniko klekljanja aktivno oblikuje prostor. Njena čipka ni le okrasni, temveč sestavni del bivalnega prostora. Omembe je vredna pregradna stena iz čipk v restavracije Stix v New Yorku. Med njene avtorske projekte spada tudi interier kavarne Srčkovka v Idriji. Za razstavo *Vmesni prostor* je sklekljala velikansko črno srce iz bombažne vrvi – kot simbol hrepenenja po domovini, simbol vezi in korenin; hkrati je to umetniško delo tudi odsev njenega pogleda in skrb za trenutno družbeno situacijo v Sloveniji, ki mladim ni naklonjena.⁴¹

Na razstavi se je predstavil tudi oblikovalec **Urh Sobočan**. V svojih delih združuje sodobno digitalno ilustracijo in tradicionalno čipko, ki jo je po njegovih predlogah naklekljala njegova pokojna babica **Iva Sobočan** iz Žirov. V delih prepoznamo težnjo po stiku z domovino, saj Urh živi in dela v Luxemburgu. Razstavljene čipke ne pripovedujejo le zgodbe o njihovi družini, temveč so tudi družbeno angažirane, saj v njih prepoznamo teme slovenske polpretekle zgodovine.⁴²

Družbene spremembe, iskanje lastne/narodne identitete in skrb za ohranjanje kulturne dediščine na eni strani ter iskanje novih izraznih možnosti v sodobni umetnosti je pripomoglo k ohranitvi klekljane čipke na Slovenskem in zanimanje zanjo narašča. Po podatkih Afrodite Hebar Kljun se je decembra 2016 organizirano klekljalo v 123 klekljarskih društvih, sekcijah ali skupinah, v kar 92 krajih po vsej Sloveniji. Slovenske klekljarice se aktivno vključujejo v mednarodno organizacijo za klekljano in šivano čipko OI DFA, ta ustanova pa jim je zaupala organizacijo **svetovnega čipkarskega kongresa junija 2016 v Ljubljani**.

39 Šifrer Bulovec, Mira in Vida Kejžar, avtorska čipka, str. 72–73, 90–91.

40 Sterle Vurnik, *Vmesni prostor*: refleksija čipke v sodobnih umetniških delih, str. 9–17.

41 Sterle Vurnik, *Predstavitev razstavljenih del – Manca Ahlin*, str. 32–33.

42 Sterle Vurnik, *Predstavitev razstavljenih del – Urh Sobočan*, str. 56–57.

Razstava *Vmesni prostor* v Galeriji na Gradu, junij 2016. Srce iz bombažne vrvi je delo Mance Ahlin. (foto: Aleksander Jesenovec; hrani Loški muzej Škofja Loka)

VIRI IN LITERATURA:

- Ferle, Mojca: Izdelki so čisti, brez napak in lepo izdelani. O čipkarski šoli na Trati in klekljanju v Gorenji vasi. V: *Loški razgledi* 57, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2010, str. 81–96.
- Ferle, Mojca: Klekljana čipka, enim drobiž, drugim prestiž. V: *Čipka, enim drobiž, drugim prestiž*, Ljubljana : Mestni muzej, 2016, 144 str.
- Ferle, Mojca: Ljubljana in razvoj klekljane čipke na Slovenskem. V: *Idrijska čipka, z nitjo pisana zgodovina*, Idrija : Mestni muzej, 2012, 239 str.
- Gnezda, Mirjam: O zgodovini idrijske čipke. V: *Idrijska čipka in njeno mesto med evropskimi čipkami*, Idrija : Občina, 2006, 79 str.
- Hodnik, Mira: Zgodovina čipkarske šole v Idriji. V: *Idrijska čipka, z nitjo pisana zgodovina*, Idrija : Mestni muzej, 2012, 239 str.
- Jerin, Anja; Židov, Nena: *Register žive kulturne dediščine Slovenije : (2008–2015)*. Ljubljana : Slovenski etnografski muzej, 2015, 62 str.
- Jugoslovanske čipke*. [Prodajni katalog]. Ljubljana : Državni osrednji zavod za ženski domači obrt [193?].
- Kejžar, Mira: *Klekljanje*. Ljubljana : Delavska enotnost, 1988, [30] str., 29 pril.
- Koder Gražar, Tina: Tehnološki in oblikovni razvoj idrijske čipke. V: *Idrijska čipka, z nitjo pisana zgodovina*, Idrija: Mestni muzej, 2012, 239 str.
- Leskovšek, Janko: *Stalež srednjih in strokovnih šol v Sloveniji*. Ljubljana : Proforsorsko društvo, 1928, 32 str.
- Makarovič, Marija: *Klekljane čipke : [vodnik po razstavi]*. Ljubljana : Slovenski etnografski muzej; Idrija : Mestni muzej, 1970, 30 str.

- Mal, Josip: *Stara Ljubljana in njeni ljudje*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1957, 226 str.
- Naglič, Miha: *Snovanja* 97, 29. 11. 2016. Kranj : Gorenjski glas, 1967 str. 14–15.
- Napredek naših ženskih domačih obrtov. V: *Ilustrirani Slovenec* 6, št. 13, 30. 3. 1930, Ljubljana : Fran Kulovec, 1924–1932, str. 100–101.
- Ob zaključku jugoslovanske razstave v Kodanju. V: *Slovenec* LVIII, št. 76, 2. 4. 1930, Ljubljana : Ljudska tiskarna, 1873–1945, str. 3.
- Pokrajac Iskra, Ana: Prepletanje niti, umetnosti in obrti. V: *Čipka, enim drobiž, drugim prestiž*, Ljubljana : Mestni muzej, 2016, 144 str.
- Primožič, Tadeja: *Tehnike, elementi, motivika in aplikacije klekljanih čipk na Slovenskem v 20. stoletju : diplomska naloga*. Žiri : [T. Primožič], 1997, 163 f.
- Primožič, Tadeja: Življenje s klekljano čipko. V: *Loški razgledi* 47, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2000, str. 153–168.
- R(ačič), B(ožo): *Na razstavi naših ročnih del v Haagu*. V: *Jutro*, leto 10, št. 278, 27. 11. 1929, str. 3.
- Račič, Božo: Državni osrednji zavod za ženski domači obrt v Ljubljani. V: *Spominska knjiga : 1888–1938 / ob 50-letnici izdala Državna tehniška srednja šola v Ljubljani*, v Ljubljani : Državna tehniška srednja šola, 1938, 275 str.
- Račič, Božo: Slovensko čipkarstvo s posebnim ozirom na loško območje. V: *Loški razgledi* 15, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1968, str. 123–139.
- Rogelj Škafar, Bojana: *Upodobljene sledi narodne identitete : zbirka risanih zapisov učencev Otona Grebenca v Slovenskem etnografskem muzeju*. Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011, 173 str., (zbirka Ethnologica. Dissertationes 9).
- Slovensko čipkarstvo : ob desetletnici Državnega osrednjega zavoda za ženski domači obrt v Ljubljani. V: *Ilustrirani Slovenec* V, št. 131, 23. 9. 6. 1929, Ljubljana : Fran Kulovec, 1924–1932, str. 180–181.
- Slovenske ročno klekljane čipke*. Katalog. Ljubljana : Dom Export [1952].
- Sterle Vurnik, Barbara: Vmesni prostor : refleksija čipke v sodobnih umetniških delih. V: *Vmesni prostor*, Škofja Loka : Loški muzej, 2016, str. 9–17.
- Sterle Vurnik, Barbara: Predstavitev razstavljenih del – Manca Ahlin. V: *Vmesni prostor*, Škofja Loka : Loški muzej Škofja Loka, 2016, str. 32–33.
- Sterle Vurnik, Barbara: Predstavitev razstavljenih del – Urh Sobočan. V: *Vmesni prostor*, Škofja Loka : Loški muzej Škofja Loka, 2016, str. 56–57.
- Šifrer Bulovec, Mojca: Mira in Vida Kejžar, avtorska čipka. V: *Vmesni prostor*, Škofja Loka : Loški muzej Škofja Loka, 2016, str. 72–73, 90–91.
- Verbič, Marija: O začetkih slovenskega čipkarstva s posebnim ozirom na Idrijo. V: *Kronika* XVII, št. 3, Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Sekcija za krajevno zgodovino, 1969, str. 157–160.
- Zupanc, Ciril: *Iz gorenjske je prenesla znanje klekljanja na Koroško*. V: *Loški razgledi* 58, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2011, str. 272–276.
- Žmuc, Irena: Ko je obleka (še)naredila človeka. V: *Čipka, enim drobiž, drugim prestiž*, Ljubljana : Mestni muzej, 2016, 144 str.

Summary

"Slovenian bobbin lace"

A traditional craft that is also part of the Škofja Loka tradition

"Slovenian bobbin lace" has almost a century of tradition in Slovenia. It developed here when Slovenia was part of the Kingdom of Yugoslavia. The Slovenian Provincial Government in 1919 established the Central Institute for Women's Handicrafts in Ljubljana (after 1929 the National Central Bureau of Women's Handicrafts, DOZ). The Institute worked in three areas: education, production and sale of lace and certain other women's handiwork. The director of the Institute, **Bozo Račič** (1923-1946), strove to create very recognizable »Slovenian lace" or "lace with a national character." New patterns therefore contained ethnic motifs and ornaments. In doing so, he collaborated with Slovenian artists: Saso Šantlom, Gaspari, Domicijanom Serajnikom and others. "Slovenian lace" received numerous awards and recognitions at international exhibitions. Most lace for DOZ was made in Žiri, Železniki, the Poljane and Selca valleys, Polhov Gradec and Horjul.

After the Second World War, Račič's pre-war efforts to design and create national-Slovenian bobbin lace were continued. Trade in lace and other art craft products was taken over in 1946 by the National Sales Institute for Cottage and Art Crafts in Ljubljana (later the Trading Company for Cottage and Art Crafts - DOM Ljubljana). The School of Arts and Crafts in Ljubljana took care of professional training and the development of Slovenian bobbin lace during the years 1946-1963.

On a Slovenian scale, **Mira Kejžar** (1926-2002) from Škofja Loka stood out among the twenty graduates in lace at the School of Arts and Crafts, because she created more than a thousand patterns for DOM. At the end of the 1980s, as the only pattern maker in Slovenia, she published the first guide to bobbin lace. Her vision that we should maintain and develop lacework "as a valuable ingredient and permanent cultural creation of the present and future generations", is pursued by her daughter, **Vida Kejžar**, who draws original patterns and creates a modern interpretation of lace. Today, bobbin lace often surpasses its decorative status and extends deep into the world of art. Among Škofja Loka creators, I will mention only **Manca Ahlin** and **Urh Sobočan**, who otherwise live and work abroad. Social changes, the search for our own/national identity and concern for the preservation of the cultural heritage, on the one hand, and the search for new possibilities of expression in contemporary art, on the other, have contributed to the preservation of bobbin lace in Slovenia.

The unit »Slovenian Bobbin Lace" is entered in the Register as living cultural heritage of Slovenia. Together with the unit "Making Idrija Bobbin Lace", under the heading of **bobbin lace** in 2016 it was declared to be a **living masterpiece of national importance**.